

Вікторія КОВАЛЕНКО,

orcid.org/0000-0002-7792-4653

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

(Харків, Україна) *kovalenkov811@gmail.com*

МОДЕЛЬ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ТА РОЗВИТКУ ШКОЛЯРІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ У ТВОРЧИХ ОБ'ЄДНАННЯХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті розглядається проблема соціалізації та розвитку школярів з інтелектуальними порушеннями у творчих об'єднаннях позашкільної освіти. Метою статті є наукове обґрунтування структурно-функціональної моделі соціалізації та розвитку школярів з інтелектуальними порушеннями у творчих об'єднаннях закладів позашкільної освіти. Структурно-функціональна модель передбачає спеціально організовану корекційно-педагогічну діяльність, здійснювану шляхом залучення дітей до гурткової роботи і спрямовану на соціалізацію та розвиток школярів з інтелектуальними порушеннями. У сфері соціалізації модель спрямована на засвоєння й відтворення соціального досвіду школярами з інтелектуальними порушеннями, формування ціннісних орієнтацій; у сфері розвитку – на формування знань, умінь, навичок, профільних компетентностей (відповідно до напрямку позашкільної освіти), розвиток здібностей. Структурно-функціональна модель соціалізації та розвитку школярів з інтелектуальними порушеннями у творчих об'єднаннях позашкільної освіти розглядається як складна цілісна система, яка представлена сукупністю таких взаємопов'язаних структурних компонентів, як цільовий, змістовий, організаційно-процесуальний і результативно-аналітичний.

Цільовий компонент передбачає визначення мети й формулювання завдань, взаємозв'язок та опис усіх складників моделі. Змістовий компонент становить зміст освіти і є одним із основних засобів корекції розвитку школярів з інтелектуальними порушеннями та їх соціалізації. Організаційно-процесуальний компонент моделі включає забезпечення організації освітньої діяльності, у якому виділені необхідні етапи й умови освітнього середовища закладу позашкільної освіти, що базуються на урахуванні модально-специфічних закономірностей психічної діяльності школярів з інтелектуальними порушеннями. Результативно-аналітичний компонент передбачає проведення проміжних і контрольних аналітичних процедур і досліджень результативності проведених заходів, оцінку рівня соціалізованості й динаміки розвитку школярів з інтелектуальними порушеннями.

Ключові слова: позашкільна освіта, творчі об'єднання, гурткова робота, інтелектуальні порушення, соціалізація.

Viktorii KOVALENKO,

orcid.org/0000-0002-7792-4653

Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Human Health, Rehabilitology and Special Psychology

H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

(Kharkiv, Ukraine) *kovalenkov811@gmail.com*

MODEL OF SOCIALIZATION AND DEVELOPMENT OF SCHOOLCHILDREN WITH INTELLECTUAL DISORDERS TO CREATIVE ASSOCIATIONS OF AFTERSCHOOL EDUCATION

The article considers the problem of socialization and development of students with intellectual disabilities in creative associations of afterschool education. The purpose of the article is to substantiate scientifically the structural and functional model of socialization and development of students with intellectual disabilities in creative associations of afterschool educational institutions. The structural and functional model provides for specially organized correctional and pedagogical activities, carried out by involving children into group work and aimed at socialization and development of students with intellectual disabilities. In the field of socialization, the model is aimed at the assimilation and reproduction of social experience by students with intellectual disabilities, the formation of value orientations; in the field of development - for the formation of knowledge, skills, profile competencies (according to the direction of afterschool education), the development of abilities. The structural-functional model of socialization and development of students with intellectual disabilities in creative associations of afterschool education is considered as a complex holistic system, which is represented by a set of interconnected structural components: target, content, organizational-procedural and result-analytical.

The target component involves defining the goal and formulating tasks, the relationship and description of all components of the model. The content component is the content of education and is one of the main means of correcting the development of students with intellectual disabilities and their socialization. The organizational-procedural component of the model includes ensuring the organization of educational activities, which identifies the necessary stages and conditions of the educational environment of afterschool education, based on modal-specific patterns of mental activity of students with intellectual disabilities.

Key words: afterschool education, creative associations, hobby groups work, intellectual disorders, socialization.

Постановка проблеми. Залучення школярів з нормотиповим розвитком та інтелектуальними порушеннями до позашкільної освіти сприяє їх соціалізації та розвитку особистості (Коваленко, 2020: 62). У цьому контексті Н. Мерфі, П. Карбоне (2008) зазначають, що участь дітей з інтелектуальними порушеннями (інтелектуальною недостатністю) у діяльності творчих об'єднань позашкільної освіти важлива для їхнього здоров'я, вона позитивно впливає на самооцінку, психоемоційний стан, створює умови для набуття соціальної компетентності, сприяє фізичному розвитку (Murphy, Carbone, 2008: 1060). Р. Каммінс, А. Лоу підкреслюють, що залучення школярів з інтелектуальними порушеннями до позашкільної освіти сприяє розвитку їхніх комунікативних навичок і соціальній інтеграції (Cummins, Lau, 2003: 155). На думку Г. Кінга, М. Лоу, С. Кінга, П. Розенбаума, М. Кетрой, Н. Янг, залучення школярів з інтелектуальними порушеннями до творчих об'єднань позашкільної освіти дає змогу розвивати соціальну компетентність цих дітей і міжособистісні стосунки, покращити «якість життя», забезпечити їх інтеграцію в суспільство (King, Law, King, Rosenbaum, Kertoy, Young, 2003: 77).

Разом із тим дослідженнями Д. Ебелс, Дж. Бурбайдж, П. Міннс встановлено, що діти з інтелектуальними порушеннями рідше залучаються до позашкільної освіти, ніж їхні однолітки з нормотиповим розвитком (Abells, Burbidge & Minnes, 2008: 92). Л. Мандхенк, Л. Хермансон, Б. Наттерланд зауважують, що в дітей з інтелектуальною недостатністю є бажання залучатися до творчих об'єднань позашкільної освіти, але вони мають значно менше можливостей для цього порівняно з однолітками з нормотиповим розвитком (Mundhenke, Hermansson & Natterlund, 2010: 135). Бар'єрами для залучення школярів з інтелектуальними порушеннями, на думку Н. Шилдз, А. Саннот, М. Барр, є нестійкість їхнього інтересу до участі в гуртковій роботі, суттєвий розрив у сформованих навичках порівняно з дітьми з нормотиповим розвитком, недостатня участь батьків у вихованні дітей, підтриманні інтересу до діяльності у творчих об'єднаннях і такі особистісні бар'єри самих дітей, як поведінкові проблеми або дефіцит соціальних навичок (Shields, Synnot & Barr, 2012: 997).

У дослідженнях І. Тат'янчикової (Тат'янчикова, 2014: 167), В. Коваленко (Коваленко, 2020: 178) встановлено наявність у школярів з інтелектуальною недостатністю зниження рівня соціалізованості й порушення емоційно-особистісного розвитку, що негативно впливають на їх соціальну адаптацію. Отже, наявність модально-специфічних особливостей розвитку, що виявляється в дивергенції соціального та біологічного профілів розвитку, ускладненнях процесів розвитку й соціалізації цих дітей, обґрунтовує значущість розробки структурно-функціональної моделі соціалізації школярів з інтелектуальними порушеннями у творчих об'єднаннях позашкільної освіти.

Аналіз досліджень. З метою підвищення рівня соціалізованості школярів з інтелектуальними порушеннями нами розроблено структурно-функціональну модель соціалізації та розвитку школярів з інтелектуальними порушеннями у творчих об'єднаннях позашкільної освіти.

Аналіз дефініції «педагогічна модель» і «педагогічне моделювання» в літературі дає змогу вказати на наявність варіативних підходів до їх трактування. Наукове обґрунтування педагогічного моделювання здійснили С. Архангельський, В. Афанасьєв, В. Беспалько, А. Беляєва, М. Вартофський, П. Гальперін, Б. Гершунський, В. Давидов, О. Дахін, Н. Козирев, О. Козирева, С. Коновалов, О. Кочергін, В. Штофф та ін. В. Шинкарук у Філософському енциклопедичному словнику визначає модель як аналог (схему, структуру) певного фрагмента природної або соціальної реальності, продукту людської культури, концептуально-теоретичного утворення – оригіналу моделі. Цей аналог слугує для зберігання й розширення інформації про оригінал, його властивості та структури, для перетворення його або управління ним (Філософський словник, 2002: 196). В. Штофф трактує модель так: «... це матеріально реалізована система, яка, відображаючи або відтворюючи об'єкт дослідження, здатна замішувати його так, що її вивчення дає нам нову інформацію про цей об'єкт» (Штофф, 1963: 13). У свою чергу, педагогічне моделювання – це дослідження педагогічних об'єктів за допомогою моделювання понятійних, процесуальних, структурних і концептуальних характеристик та окре-

мих сторін навчально-виховного процесу в межах певного соціокультурного простору на загально-освітньому, професійно орієнтованому чи іншому рівнях (Козирев, Козирева, 2015).

Мета статті – наукове обґрунтування структурно-функціональної моделі соціалізації та розвитку школярів з інтелектуальними порушеннями у творчих об'єднаннях закладів позашкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. При розробці структурно-функціональної моделі соціалізації школярів з інтелектуальними порушеннями у творчих об'єднаннях позашкільної освіти ми спиралися на визначення педагогічної моделі В. Міхеєва: «Це модель педагогічної діяльності, у якій представлено задум прогнозованого результату, визначений його зміст, подано характеристику засобів та умов, необхідних для реалізації очікуваного результату, визначено суб'єктів діяльності» (Міхеєв, 1987: 23). Структурно-функціональна модель соціалізації та розвитку школярів з інтелектуальними порушеннями у творчих об'єднаннях позашкільної освіти передбачає спеціально організовану корекційно-педагогічну діяльність, здійснювану шляхом залучення дітей до гурткової роботи і спрямовану на соціалізацію й розвиток школярів з інтелектуальними порушеннями. Зокрема, у сфері соціалізації модель спрямована на засвоєння та відтворення соціального досвіду школярами з інтелектуальними порушеннями, формування ціннісних орієнтацій; у сфері розвитку – на формування знань, умінь, навичок, профільних компетентностей (відповідно до напрямку позашкільної освіти), розвитку здібностей.

Спираючись на результати експериментального дослідження та наукові праці А. Висоцької, вважаємо за доцільне виділити такі вимоги в процесі соціалізації дітей шкільного віку в позашкільній освіті: здійснення корекції спрямованості інтересів школярів з інтелектуальними порушеннями й формування просоціальних ціннісних орієнтацій; формування ціннісних установок на соціальні об'єкти та ситуації; формування системи ситуативних соціальних установок як готовність до оцінювання й дій у конкретних умовах діяльності (Висоцька, 2012: 8).

Розробка структурно-функціональної моделі соціалізації та розвитку школярів з інтелектуальними порушеннями у творчих об'єднаннях позашкільної освіти дала нам змогу логічно вибудувати корекційно-педагогічну діяльність. Метод моделювання дав нам змогу змістовно розкрити сутність моделі та продемонструвати її графічно (таблиця 1).

У дослідженні структурно-функціональна модель соціалізації та розвитку школярів з інтелектуальними порушеннями у творчих об'єднаннях позашкільної освіти розглядається як складна цілісна система, що представлена сукупністю таких взаємопов'язаних структурних компонентів, як цільовий, змістовий, організаційно-процесуальний і результативно-аналітичний.

Цільовий компонент передбачає визначення мети й формулювання завдань, взаємозв'язок та опис усіх складників моделі. Мета структурно-функціональної системи – підвищення рівня розвитку й соціалізації школярів з інтелектуальними порушеннями на етапах адаптації, індивідуалізації, інтеграції та ранньої трудової підготовки шляхом залучення школярів до творчих об'єднань позашкільної освіти. У контексті дослідження мету розуміємо як ідеальний, запланований результат освітньої діяльності. Поставлена мета реалізовується через розв'язання таких завдань: у сфері соціалізації: розвиток когнітивно-усвідомлювального, мотиваційно-ціннісного, емоційно-регулятивного й діяльнісно-поведінкового компонентів соціалізованості; у сфері розвитку: формування знань, умінь, навичок, профільних компетентностей (відповідно до напрямку позашкільної освіти), розвитку здібностей.

При побудові структурно-функціональної моделі ми спиралися на ідеї організаційного, діяльнісного, корекційного, особистісно-орієнтованого й терапевтичного підходів. Особистісно-орієнтований підхід передбачає урахування інтересів, здібностей і нахилів дитини при визначенні напрямку позашкільної освіти та профілю творчого об'єднання позашкільної освіти, він спрямовується на створення умов для становлення особистості дитини, її розвитку й соціалізації в цікавій і доступній дитині діяльності (художньо-естетичній, фізкультурно-спортивній, туристсько-краєзнавчій, еколого-натуралістичній тощо).

Діяльнісний підхід є системоутворювальною основою для розвитку та соціалізації школяра з інтелектуальними порушеннями, він спрямовується на створення умов у творчих об'єднаннях позашкільної освіти для здійснення активної цілеспрямованої діяльності, адже результати навчання, виховання й розвиток особистості досягаються в результаті діяльності, яка має бути цікавою для дітей з інтелектуальними порушеннями та успішною.

Організаційний підхід спрямовано на створення безпечного освітнього середовища, орієнтованого на реалізацію принципів, цілей, змісту позашкільної освіти, що забезпечує розвиток і

Структурно-функціональна модель соціалізації та розвитку школярів з інтелектуальними порушеннями у творчих об'єднаннях позашкільної освіти

Цільовий	<p>Мета: підвищення рівня розвитку й соціалізації школярів з інтелектуальними порушеннями на етапах адаптації, індивідуалізації, інтеграції та ранньої трудової підготовки шляхом залучення школярів до гурткової роботи позашкільної освіти</p>			
	<p>Завдання: у сфері соціалізації: розвиток когнітивно-усвідомлювального, мотиваційно-ціннісного, емоційно-регулятивного й діяльнісно-поведінкового компонентів соціалізованості; у сфері розвитку: формування знань, умінь, навичок, профільних компетентностей (відповідно до напрямку позашкільної освіти та профілю творчого об'єднання), розвитку здібностей</p>		<p>Методологічні підходи: особистісно-орієнтований, діяльнісний, організаційний, корекційний, терапевтичний</p>	
	<p>Принципи: корекційної та практичної спрямованості, активності, інтеграції навчальних програм позашкільної освіти й тематичних модулів зі збагачення соціального досвіду школярів</p>			
Змістовий	Зміст навчання, виховання й розвитку			
	Модифіковані навчальні програми напрямів позашкільної освіти			
	Початковий рівень		Основний рівень	
	Відповідність рівнів позашкільної освіти стадіям соціалізації школяра у творчих об'єднаннях позашкільної освіти			
	адаптація		індивідуалізація, інтеграція, рання дотрудова	
Організаційно-процесуальний	Компоненти соціалізованості			
	когнітивно-усвідомлювальний	мотиваційно-ціннісний	емоційно-регулятивний	діяльнісно-поведінковий
	Діагностичний (виявлення інтересів, здібностей дітей)	Визначення напрямку позашкільної освіти та профілю творчого об'єднання	Адаптація й модифікація просто-рєдметних, психодидактичних, соціальних умов освітнього середовища закладу позашкільної освіти	Навчання, виховання, розвиток, соціалізація школярів з інтелектуальними порушеннями у творчих об'єднаннях позашкільної освіти
	Організаційні форми: групові й індивідуальні заняття, гурткова робота, секційні тренування, змагання, екскурсії, походи, виставки робіт, концерти			
Результативно-аналітичний	Оцінка рівня соціалізованості й динаміки розвитку школярів з інтелектуальними порушеннями			
	У сфері соціалізації		У сфері розвитку	
	сформованість когнітивно-усвідомлювального, мотиваційно-ціннісного, емоційно-регулятивного; діяльнісно-поведінкового компонентів соціалізованості		сформованість знань, умінь, навичок, профільних компетентностей (відповідно до модифікованої програми напрямку позашкільної освіти), ступінь розвитку здібностей	
	Рівні соціалізованості:		Рівні розвитку:	
	високий; середній; достатній; низький		високий; середній; достатній; низький	

соціалізацію школярів з інтелектуальними порушеннями. Організаційний підхід передбачає визначення оптимальних форм залучення школярів до позашкільної освіти: групові, індивідуальні, тренувальні заняття, концерти, змагання, виставки, фестивалі, екскурсії, походи тощо.

Корекційний підхід передбачає здійснення корекції вторинних і третинних порушень розвитку в ході навчання й корекційного виховання школярів у творчих об'єднаннях позашкільної освіти. Організаційні питання корекції розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями в закладах позашкільної освіти, їхнього навчання й соціальної адаптації передбачають створення в освітньому процесі спеціальних, максимально відповідних потребам дитини умов навчання, що актуалізує потребу в модифікації (спрощенні та практичній спрямованості) програм напрямів позашкільної освіти.

Терапевтичний підхід спрямовано на саморозкриття, вивільнення та сублімацію внутрішнього напруження й негативних переживань школярів з інтелектуальними порушеннями в соціально-схвалювальних формах поведінки через діяльність у творчих об'єднаннях. Внутрішні конфлікти дитини виражаються через образотворчу, художню, спортивну діяльність у творчих об'єднаннях позашкільної освіти.

Ґрунтуючись на особистісно-орієнтованому, організаційному, корекційному, діяльнісному, терапевтичному підходах, ми визначили основні принципи моделі: корекційної та практичної спрямованості, активності, інтеграції навчальних програм позашкільної освіти й тематичних модулів для збагачення соціального досвіду школярів. Система принципів регулює процес соціалізації та розвитку школярів з інтелектуальними порушеннями в умовах позашкільної освіти й виступає як нормативи, що визначають діяльність суб'єктів процесу навчання, а також структуру змісту, методів і форм організації.

Наступним блоком моделі є змістовий компонент, який становить зміст освіти і є одним із основних засобів корекції розвитку школярів з інтелектуальними порушеннями та їх соціалізації. Соціалізація та розвиток школярів з інтелектуальними порушеннями в умовах позашкільної освіти здійснюється на основі встановлених у моделі завдань, відбувається цілеспрямоване формування когнітивно-усвідомлювального, мотиваційно-ціннісного, емоційно-регулятивного та діяльнісно-поведінкового компонентів соціалізованості; а також формування знань, умінь, навичок, профільних компетентностей (відповідно до

напрямку позашкільної освіти та профілю творчого об'єднання), розвиток здібностей.

Організаційно-процесуальний компонент моделі включає забезпечення організації освітньої діяльності, у якому виділені необхідні етапи й умови освітнього середовища закладу позашкільної освіти, що базуються на урахуванні модально-специфічних закономірностей психічної діяльності школярів з інтелектуальними порушеннями та організації на цій основі психодидактичних, просторово-предметних і соціальних умов освітнього середовища закладу позашкільної освіти.

Просторово-предметні умови освітнього середовища характеризують не стільки сукупність, «колекцію» тих чи інших просторових і предметних «одиниць» (приміщень, меблів, приладів тощо), скільки спосіб їх функціонування в освітньому середовищі, яке надає суб'єктам комплекс різноманітних можливостей, провокуючи їх на вияв самостійності й вільної активності в різних видах діяльності, що є чинником і загальною закономірністю пізнавального розвитку (Коваленко, 2017: 14).

Психодидактичні педагогічні умови освітнього середовища передбачають створення спеціальних умов для здобуття позашкільної освіти відповідно до вікових та індивідуальних особливостей і схильностей, розвиток здібностей і творчого потенціалу кожного школяра; забезпечення варіативності змісту програм позашкільної освіти для школярів з інтелектуальними порушеннями з урахуванням їхніх освітніх потреб, здібностей і стану здоров'я, модально-специфічних та індивідуальних особливостей. Особливого значення набуває модифікація навчально-виховних програм напрямів позашкільної освіти та інтеграції до програм початкового й основного рівнів модулів, спрямованих на збагачення соціального досвіду школярів.

Соціальні умови освітнього середовища характеризують комунікаційну сферу взаємодії (стиль спілкування й викладання, просторова й соціальна щільність суб'єктів навчання), застосування керівниками творчих об'єднань технологій розвитку соціальної компетентності школярів з інтелектуальними порушеннями.

Наступний блок моделі – результативно-аналітичний, передбачає проведення проміжних і контрольних аналітичних процедур, досліджень результативності проведених заходів, оцінку рівня соціалізованості й динаміки розвитку школярів з інтелектуальними порушеннями.

Висновки. Результатом педагогічного моделювання є досягнення поставленої мети – підвищення рівня розвитку та соціалізації школярів з інтелектуальними порушеннями на етапах

адаптації, індивідуалізації, інтеграції та ранньої трудової підготовки. Таким чином, розроблена структурно-функціональна модель соціалізації та розвитку школярів з інтелектуальними порушен-

нями в позашкільній освіті постає у вигляді цілісної, динамічної системи, що відбиває мету, зміст, компоненти, результат і є відкритою для постійного оновлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белослудцева Н. В. Педагогическая модель формирования готовности студентов учреждений СПО к профессиональной деятельности в условиях моногорода. *Современные исследования социальных проблем*. 2017. № 8 (4). URL: <http://ej.soc-journal.ru> (дата звернення: 19.07.2021).
2. Висоцька А. М. Організація позакласної виховної роботи в спеціальних навчальних закладах для дітей з розумовою відсталістю (5–10 класи) : методичні рекомендації. Київ : Правда, 2012. 112 с.
3. Kovalenko V. Ye. Programme of Correction of Emotional Development Disorders in Mentally Retarded Primary School Students Taking One-On-One Training. *Scientific bulletin of South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky*. 2017. Vol. 7. P. 11–15.
4. Коваленко В. С. Вікові особливості соціального становлення дітей з інтелектуальними порушеннями в спеціальних психолого-педагогічних дослідженнях. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія»*. 2020. № 6 (2). С. 173–184.
5. Козырев Н. А., Козырева О. А. Педагогическое моделирование как продукт и метод научно-педагогического исследования. *Современная педагогика*. 2015. № 8. URL: <https://pedagogika.snauka.ru/2015/08/4791> (дата звернення: 19.07.2021).
6. Литовченко О. В. Соціальне становлення особистості у позашкільних навчальних закладах як проблема соціально-педагогічної науки. *Теоретико-методологічні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2010. № 14 (1). URL: https://lib.iitta.gov.ua/4886/1/Lytovchenko_%D0%9D%D0%9E2010.pdf (дата звернення: 19.07.2021).
7. Михеев В. И. Моделирование и методы теории измерений в педагогике. Москва : Высшая школа, 1987. 200 с.
8. Татьяначикова І. В. Соціалізація дітей з порушеннями інтелектуального розвитку : монографія. Слов'янськ, 2014. 195 с.
9. Філософський енциклопедичний словник / за ред. В. І. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002. 751 с.
10. Штофф В. А. Роль моделей в познанні. Ленинград : Изд-во ЛГУ, 1963. 128 с.
11. Abells D., Burbidge J., Minnes P. Involvement of adolescents with intellectual disabilities in social and recreational activities. *Journal on Developmental Disabilities*. 2008. № 14. P. 88–94.
12. Cummins R., Lau A. Community integration or community exposure? A review and discussion in relation to people with an intellectual disability. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*. 2003. № 16. P. 145–157.
13. A conceptual model of the factors affecting the recreation and leisure participation of children with disabilities / G. King, M. Law, S. King, P. Rosenbaum, M. Kertoy, N. Young. *Physical & Occupational Therapy in Pediatrics*. 2003. № 23. P. 63–90.
14. Mundhenke L., Hermansson L., Natterlund B. Experiences of swedish children with disabilities: Activities and social support in daily life. *Scandinavian Journal of Occupational Therapy*. 2010. № 17. P. 130–139.
15. Murphy N., Carbone P. Promoting the participation of children with disabilities in sports, recreation, and physical activities. *Pediatrics*. 2008. № 121. P. 1057–1061.
16. Rimmer J., Rowland J., Yamaki K. Obesity and secondary conditions in adolescents with disabilities: Addressing the needs of an underserved population. *Journal of Adolescent Health*. 2007. № 41. P. 224–229.
17. Shields N., Synnot A., Barr M. Perceived barriers and facilitators to physical activity for children with disability: A systematic review. *British Journal of Sports Medicine*. 2012. № 46. P. 989–997.

REFERENCES

1. Belosludtseva N. V. Pedagogicheskaya model formirovaniya gotovnosti studentov uchrezhdeniy SPO k professionalnoy deyatelnosti v usloviyah monogoroda [Pedagogical model of formation of students' readiness of secondary vocational schools for professional activity in a monotown]. *Modern studies of social problems*. 2017. 8 (4). URL: <http://ej.soc-journal.ru> (data zvernennya 19.07.2021) [in Russian].
2. Vysotska A. M. Orhanizatsiia pozaklasnoi vykhovnoi roboty v spetsialnykh navchalnykh zakladakh dlia ditei z rozumovoiu vidstalistiui (5 – 10 klasy) [Organization of afterschool educational work in special educational institutions for children with mental retardation (classes 5 – 10)]. Kyiv : Pravda, 2012. 112 p. [in Ukrainian].
3. Kovalenko V. Ye. Programme of Correction of Emotional Development Disorders in Mentally Retarded Primary School Students Taking One-On-One Training. *Scientific bulletin of South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky*. 2017. Vol. 7. pp. 11–15.
4. Kovalenko V. Ye. Vikovi osoblyvosti sotsialnoho stanovlennia ditei z intelektualnymy porushenniamy v spetsialnykh psykholoho-pedahohichnykh doslidzhenniakh [Age features of social formation of children with intellectual disabilities in special psychological and pedagogical researches]. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Pedagogy and psychology*. 2020. Vol. 6 (2). pp. 173–184 [in Ukrainian].
5. Kozyirev N.A., Kozyireva O.A. Pedagogicheskoe modelirovanie kak produkt i metod nauchno-pedagogicheskogo issledovaniya [Pedagogical modeling as a product and method of scientific and pedagogical research]. *Modern pedagogy*. 2015. Vol. 8. URL: <https://pedagogika.snauka.ru/2015/08/4791> (data zvernennya 19.07.2021) [in Russian].

6. Lytovchenko O. V. Sotsialne stanovlennia osobystosti u pozashkilnykh navchalnykh zakladakh yak problema sotsialno-pedahohichnoi nauky [Social formation of personality in out-of-school educational institutions as a problem of social and pedagogical science]. Theoretical and methodological problems of raising children and students. 2010. Vol. 14 (1). URL: https://lib.iitta.gov.ua/4886/1/Lytovchenko_%D0%9D%D0%9E2010.pdf (data zvernennia 19.07.2021) [in Ukrainian].
7. Miheev V. I. Modelirovanie i metody teorii izmereniy v pedagogike [Modeling and methods of measurement theory in pedagogy]. Moskva: Vysshaya shkola, 1987. 200 p. [in Russian].
8. Tatiachykova I. V. Sotsializatsiia ditei z porushenniamy intelektualnoho rozvytku [Socialization of children with intellectual disabilities]. Slaviansk, 2014. 195 p. [in Ukrainian].
9. Philosophical encyclopedic dictionary [Philosophical encyclopedic dictionary]. ed. V. I. Shinkaruk. Kyiv: Abris, 2002. 751 p. [in Ukrainian].
10. Shtoff V. A. Rol modeley v poznanii [The role of models in cognition]. Leningrad: Izd-vo LGU, 1963. 128 p. [in Russian].
11. Abells D., Burbidge J., Minnes P. Involvement of adolescents with intellectual disabilities in social and recreational activities. *Journal on Developmental Disabilities* 2008, № 14. P. 88–94.
12. Cummins R., Lau A. Community integration or community exposure? A review and discussion in relation to people with an intellectual disability. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*. 2003, № 16. P. 145–157.
13. King G, Law M., King S., Rosenbaum P., Kertoy M., Young N. A conceptual model of the factors affecting the recreation and leisure participation of children with disabilities. *Physical & Occupational Therapy in Pediatrics*. 2003, № 23. P. 63–90.
14. Mundhenke L., Hermansson L., Natterlund B. Experiences of swedish children with disabilities: Activities and social support in daily life. *Scandinavian Journal of Occupational Therapy*. 2010, № 17. P. 130–139.
15. Murphy N., Carbone P. Promoting the participation of children with disabilities in sports, recreation, and physical activities. *Pediatrics*. 2008, № 121. P. 1057–1061.
16. Rimmer J., Rowland J., Yamaki K. Obesity and secondary conditions in adolescents with disabilities: Addressing the needs of an underserved population. *Journal of Adolescent Health*. 2007, № 41. P. 224–229.
17. Shields N., Synnot A., Barr M. Perceived barriers and facilitators to physical activity for children with disability: A systematic review. *British Journal of Sports Medicine*. 2012. № 46. P. 989–997.